

Türkiye’de il ve bölgelerin rekabet gücü analizi

Ayşe Nur ALBAYRAK*, Gülden ERKUT

İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Programı, 34469, Ayazağa, İstanbul

Özet

Bölgesel rekabet gücünün artan önemi, kentsel ve bölgesel düzeyde rekabet gücünün tanımlanmasını gerekli duruma getirmiştir. Bu çalışmanın temel amacı Türkiye’deki bölgelerin birbirleriyle rekabet güçleri baz alınarak karşılaştırılmalarını sağlayacak bir bölgesel rekabet gücü endeksi oluşturulmasıdır. Giriş bölümünde bölgesel rekabet gücünün tanımı ve bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesine yönelik olarak bir literatür özeti sunulmuştur. İkinci bölümde mevcut rekabet gücü endeksleri içerdikleri değişkenler ve değerlendirme yöntemleri dikkate alınarak incelenmiştir. Bu örneklerden yola çıkılarak Türkiye için geliştirilecek endekste hangi değişkenlerin kullanılacağı belirlenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde alt endeksler oluşturulmuş ve bu endekslerin bir araya getirilmesiyle bölgesel rekabet gücü endeksi elde edilmiştir. Bu aşamada temel bileşen analizi (principle component analysis / PCA) kullanılmıştır. Elde edilen alt endeksler yenilikçi ekonomi-çevre, nitelikli işgücü, sanayi, ekonomik aktiflik ve turizm-ticaret olarak adlandırılmıştır. Endeks skorlarına göre hiyerarşik kümeleme analizi yapılmış ve bölgesel rekabet gücüne göre oluşan kümeler belirlenmiştir. Analiz sonucunda rekabet gücü en yüksek il İstanbul olarak belirlenmiştir. Tüm iller toplam beş grupta kümelenecek ve sonuçlar Arc-GIS programı yardımıyla mekânsal olarak ifade edilmiştir. Dördüncü bölümde Düzey II bölgeleri için yapılan sınıflama yer almaktadır. Düzey II bölgeleri lider rekabetçi, rekabetçi, gelişme odaklı, gelişmeye dirençli ve gerilen bölgeler olmak üzere beş rekabet düzeyi oluşturmuştur. Değerlendirmeler ve öneriler ise son bölümde sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel rekabet gücü, bölgesel rekabet gücü endeksi, Türkiye, Düzey II Bölgeleri, temel bileşen analizi, hiyerarşik kümeleme analizi.*

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Ayşe Nur ALBAYRAK. albayrak@gyte.edu.tr; Tel: (212) 293 13 00 dahili: 2267.

Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Programı’nda tamamlanmış olan "Bölgesel rekabet gücü ve yenilikçilik: İstanbul ve Doğu Marmara Bölgesi / otomotiv sektörü" adlı doktora tezinin hazırlanmıştır. Makale metni 16.12.2009 tarihinde dergiye ulaşmış, 18.01.2010 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 28.02.2011 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

The competitiveness analysis of provinces and regions in Turkey

Extended abstract

Being one of the most pervasively emphasized concepts in the contemporary development literature, competitiveness has gained a significant importance in tune with the economic restructuring of recent times.

The concept represents high efficiency levels in terms of firm competitiveness on the one hand; and, on the other, refers to an agglomeration of firms articulated in supra-local, moreover, in global commodity and service networks and to a total improvement of wealth of the society in terms of regional competitiveness. It is, therefore, researched in a three-dimensioned way in this study including national, regional and firm level competitiveness. This study focused on the regional competitiveness level.

The regional policies for embodying a local development success seem to have intensified on creating highly capable regional competitive structures even though a general consensus has not been settled upon its definition yet. Many projects of innovativeness and technological development have been prepared and applied both in the European Region and in Turkey.

This study aims at arriving to construct a competitiveness index for the regional competitiveness levels which explains the main sources of the competitive structure of regions in Turkey.

Apart from the introduction and conclusion, this study includes three main chapters. The introduction chapter represents a literature survey with a detailed assessment of the development of regional competitiveness in tune with the innovativeness perspective.

The second chapter deals with the evaluation of indicators of existing competitiveness indices, including four main groups which are economic, social, physical structure and innovativeness potential.

The development of a competitiveness index for Turkey constitutes the main framework of the third chapter. This framework methodologically depends

upon the principle component analysis (PCA) and the hierarchical clustering analysis. Sub-indices of competitiveness, including innovative economy, qualified labor, industry, economic activity and tourism and trade, are defined by using 32 variables. Besides, the provinces in Turkey are classified by the application of the hierarchical clustering analysis in tune with the regional competitiveness index and with the above-mentioned sub-indices.

The interpretations of the results are in the fourth chapter. This classification shows that the most competitive region in Turkey is İstanbul. In the second place come the provinces of Ankara, İzmir and Antalya. The provinces which are known as industrial regions or tourism centers constitute the third group. These provinces are Muğla, Aydın, Balıkesir, Kocaeli, Bursa, Kayseri, Gaziantep, Adana, Denizli, Bolu, Tekirdağ, Eskişehir, Kırklareli, Sakarya, Konya, Edirne, Yalova, Isparta and Mersin. The provinces which are in the fourth group come from different NUTs I regions all over the county. The others which are eastern provinces constitute the fifth group. The spatial distribution of the outcomes of this classification is presented via Arc-GIS software.

The NUTs II regions also have been classified according to the competitiveness of the provinces and five regional levels have been identified. The outcomes of this classification indicate that the regional competitiveness of the provinces does not represent a homogeneously distributed structure. While there are some provinces in lower competitiveness group in the competitive regions, there are some provinces in non-competitive regions which have industrial potential but which can not increase urban life quality.

Conclusions are presented in the final chapter. The findings of this research indicate that defining source of the competitiveness is needed in order to develop more effective urban and regional strategies. Because every region or city has unique characteristic that affects its competitiveness performance.

Keywords: *Regional competitiveness, regional competitiveness index, Turkey, NUTs II Regions, principle component analysis, hierarchical clustering analysis.*

Giriş

Küreselleşme sadece firmaların değil kentlerin ve bölgelerin de daha rekabetçi olmaya zorlandıkları (Begg, 1999) bir ekonomik yapının oluşmasına neden olmuştur. Rekabet gücü kent düzeyinde ele alındığında “yaşam kalitesi” kavramının vurgulandığı görülmektedir. Yaşam kalitesini belirleyen başlıca faktörler ise istihdam düzeyi ve verimlilik (Begg, 1999). Porter (1990), gelişmiş bir ekonomik çevre içinde gelir düzeyi yükseldikçe firmaların rekabet güçlerinin de yükseleceğini, yerel düzeyde olduğu kadar küresel düzeyde de rekabet edebilir bir ekonomik yapının ortaya çıkacağını savunmaktadır. Güçlü bir ekonomik yapı firmalara rekabet edebilmek için teşvik edici bir ortamın sağlanması anlamına gelmektedir (IMD, 2002; Porter vd., 2000).

Bölgesel politikaların başlıca hedefi rekabet gücünün artırılması olsa da, bölgesel rekabet gücünün ne olduğu bölge planlama ve ekonomi yazınında üzerinde görüş birliğine varılmış bir konu değildir. Storper (1997)’a göre mekân rekabeti “bir kentsel ekonominin, kentlilere sağladığı yaşam standardını sürdürür ya da yükseltirken, pazar payı yüksek firmaları çekebilmesi”dir. Camagni (2002) ise bölgeler için, firmalar ve işgücüne dayalı olarak bir rekabet tanımlaması yapmıştır. Bir bölge teknolojik, sosyal, altyapı ve kurumsal değerler açısından sunduğu dışsallıkla rekabetçi avantaj sağlayabilmektedir. Bu değerler bölgedeki firmaların verimliliğini yükselterek rekabet güçlerini artırmalarını sağlamaktadır.

Ekonomik olarak rekabet gücünü artırmak için iki yöntem savunulmaktadır. Bu yöntemler “düşük maliyet rekabeti” ve “kaliteye dayalı rekabet” (Turok, 2004) olarak özetlenmektedir. Düşük maliyet rekabeti, benzer üretim koşulları ve teknolojilerle üretilen ürünler arasında fiyatlandırma ve ücretlendirme yoluyla rekabet avantajı yaratılmasına odaklanırken (Bacci, 2002), kaliteye dayalı rekabet “tasarımın niteliğini, geliştirilen teknolojiyi, nitelikli ve özelleşmiş insan kaynağını” vurgulamaktadır. Ürün farklılaştırmasına öncelik veren bir üretim anlayışı ile ken-

tin ya da bölgenin daha fazla rekabet avantajı sağlaması mümkün olmaktadır (Turok, 2004).

Bir bölgenin içsel kaynakları o bölgenin rekabet gücüne göre diğer bölgeler arasındaki yerini ve rekabet gücünü geliştirme potansiyelini belirlemektedir. Özellikle insan kaynakları ve bölgenin bilim ve üretimde ulaştığı teknoloji rekabeti destekleyen içsel kaynaklar olarak tanımlanmaktadır. Başlıca kaynaklar; ekonomik sistemin güçlü oluşu, yerel piyasa, yerel endüstrilerin gelişmişliği, nitelikli insan sermayesinin varlığı ile teknolojik ilerleme ve yenilik potansiyeli olarak sıralanmaktadır (Romer, 1990).

Belirli bir bölgenin ekonomik faaliyetler bakımından çekici hale gelmesi o bölgenin sahip olduğu ya da çekebildiği üretim faktörlerinin zenginliğiyle açıklanmaktadır. Yığılma ekonomilerinin de temelini oluşturan bu yaklaşımla firmalar girdi paylaşımı yaparak, işgücü havuzundan yararlanarak ve aralarında bilgi akışı sağlayarak fayda elde etmektedirler (McCann, 2001).

Küreselleşme sürecinde ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesiyle ülke sınırlarının önemini kaybettiği düşünülse de yerel düzeyde firmaların bir araya toplanma eğilimi içinde oldukları görülmektedir (Enright, 2003). Kümelenme, “birbiriyle ilişkili bir grup firmanın ve bunlara destek sağlayan kurumların belirli bir alanda coğrafi olarak yer almaları” sonucu meydana gelen gelişmeleri ifade etmektedir. Kümelenmeler ve sağladıkları başarılar bölgesel rekabetçi avantajların temeli olarak yorumlanırken, bu başarının bileşenleri sosyal gömülülük, sosyal ağ kolaylıklarının varlığı, sosyal sermaye ve kurumsal yapıdır (Porter, 1998).

Farklı bölgelerin kendilerine özgü farklı sosyal özellikleri olması sonucu o bölgede geçerli olan alışkanlık, kural ve normlara o bölgedeki firmaların uyum sağlayabileceği ve ekonomik aktiviteleri bu sosyal yapının şekillendireceği savunulmaktadır (Simmie, 2001) Bölgesel yaklaşımda artık, ekonomik değere ek olarak, mekâna yerel tarihinden yola çıkılarak sosyo-kültürel bir değer yüklenmiştir. Ekonomik mekân farklılaşmakta, insan topluluklarının ekonomik, kültürel

ve tarihsel değerleriyle ortak bağlarını içermektedir (Moulaert ve Sekia, 2003). Ekonomik coğrafya bakışı ise mekânı yalnızca ekonomik faaliyetler açısından değil, kurumsallaşma dinamikleri ve zaman içindeki evrimi açısından da incelemektedir (Boschma ve Frenken, 2006).

Bölgesel düzeyde rekabet gücü yüksek bir ekonomi oluşturmak için yenilikçiliğin önemi olduğu açıktır. Bununla birlikte bir firmanın yenilik ve bilgi kullanma kapasitesinin çevresi ile belirlendiği, tanımlanan bu çevrenin ortakları, rakipleri, müşterileri, erişilebilir insan sermayesini (Simmie vd., 2002), bölgesel bilgi altyapısını (Cooke, 2001), kurumsallaşmayı, yasa ve yönetmelikleri, ticari olmayan bağımlılıkları (Storper, 1997) ve firmanın yenilikçiliğini etkileyen tüm faktörleri içerdiği vurgulanmaktadır.

Bölgesel rekabet gücünün tanımlanabilmesi için bu yapının bir bütün olarak irdelenmesi gerekmektedir. Bölgesel rekabet gücü yalnızca ekonomik göstergelere değil aynı zamanda sosyal sermayeye ve kentin ya da bölgenin yenilikçiliğine de bağlı olmaktadır.

Bölgesel rekabet gücünün ölçülmesi bölgesel politikaların geliştirilmesinde kamuoyunca da kabul görecektir güçlü gerekçeler oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Bu amaçla çeşitli çalışmalarda performans göstergelerine, çeşitli istatistiklere ya da yaşam kalitesi göstergelerine dayalı tablolar üretilmektedir. Endeksler yardımıyla bölge ekonomisi hakkında, değişimleri gösteren düzenli bilgi toplanması fırsatı elde edilmektedir (Malecki, 2004).

Türkiye için bir “Bölgesel Rekabet Gücü Endeksi” hazırlanmasının bölgesel düzeyde yürütülecek planlama çalışmaları için katkı sağlayacağı düşüncesinden hareketle bir bölgesel rekabet gücü endeksi geliştirilmiştir. Bu amaçla bu çalışma kapsamında Türkiye’de gerek illerin gerekse Düzey II Bölgelerinin rekabet gücü analizi yapılmıştır.

Konuyla ilgili teorik ve kavramsal gelişimin ele alındığı girişi izleyen bölümde rekabet gücü ve tematik endeksler sınıflandırılmış, incelenen

örnekler kullandıkları göstergeler ve yöntemler açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye için geliştirilen bölgesel rekabet gücü endeksinin bileşenleri, kullanılan yöntem ve bileşenlere göre elde edilen alt endeksler açıklanmıştır. İllere ve bölgelere göre yapılan değerlendirmeler dördüncü bölümde yer almaktadır. Çalışmanın son bölümünde değerlendirmeler ve öneriler sunulmaktadır.

Rekabet gücü endeks örnekleri

Rekabet endekslerini konularına ve ölçeklerine göre sınıflandırmak mümkündür. Bazı endeksler ülkeleri rekabet güçlerine göre birbirleriyle karşılaştırmayı amaçlarken bazıları kentlere ve bölgelere odaklanmaktadır (Huggins, 2003 ve 2009; Malecki, 2004). Endeksler hazırlayıcı kuruluşun temel amacına ve yaklaşımına göre çeşitli temaları da yansıtabilmektedir. Bazı endeksler genel bir değerlendirme çerçevesi kullanırken diğerleri de yenilikçilik ve teknoloji kullanımına, yeni ekonomiye ya da çevresel önceliklere ağırlık verebilmektedir (Albayrak ve Erkut, 2006).

Rekabet gücü endeksleri içinde en bilinen örnekler Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan Küresel Rekabet Raporu ve Yönetim Geliştirme Enstitüsü tarafından yayınlanan Dünya Rekabetçilik Yıllığıdır. Bunun dışında Huggins’in (2003) İngiltere’deki bölgeler için hazırladığı endeks özellikle kullandığı göstergeler açısından önemlidir. Tematik endekslerden Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi, Eyaletler arası Yeni Ekonomi Endeksi ve Metropolitan Bölge Yeni Ekonomi Endeksi, Eyalet Teknoloji ve Bilim Endeksi, AB için hazırlanan Avrupa Yenilik Endeksi ve Birleşmiş Milletler için hazırlanan İnsani Gelişmişlik Endeksi örnek olarak verilebilir (Albayrak ve Erkut, 2006). Endekslerde kullanılan göstergeler dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar ekonomik yapı, sosyal yapı, fiziksel yapı ve yenilikçilik potansiyelidir.

Rekabet gücünün gelir artışının sürdürülebilirliği (Begg, 1999; Lever, 1993) ve yüksek verim (Porter, 2003; Huggins, 2003) olarak yorumlanması Gayrî Safî Yurtiçi Hasılâ (GSYİH)’yı

rekabet gücü açısından en önemli gösterge durumuna getirmektedir. Özellikle GSYİH’nın bölgeler arasında nasıl bir dağılım gösterdiği ve bunun zaman içindeki değişimi bölgesel rekabetin açıklanmasında yararlı olmaktadır (Marquez vd., 2006).

Sosyal yapıya ilişkin göstergeler rekabet gücü ölçülen kentin ya da bölgenin yaşamak ve çalışmak için kullanıcılarına sunduğu sosyal olanakları ifade etmektedir. Eğitim ve sağlık göstergelerinin yanında, kentlilerin kent yönetimine sağladıkları kaynaklar (vergiler, konut sigortası primleri gibi), yönetime katılım gibi göstergeler de ele alınmaktadır (Wong, 1998; Lever, 1999)

Fiziksel yapı göstergeleri ise ağırlıklı olarak sahip olunan teknik altyapı ve ulaşım-erişim olanaklarını göstermektedir (IMD, 2002; Porter vd., 2000). Özellikle Wong’un (1998) çalışmalarında sanayi-ofis alanı, havaalanı, liman gibi altyapı olanakları yanında doğal güzelliklere erişim gibi yerleşmede yaşam kalitesini artırıcı özellikler de dikkate alınmıştır.

İleri teknoloji ve yenilik yaygın bir şekilde kullanılmasına karşın çeşitli kaynaklarda farklı göstergelerle değerlendirilmektedir (Glasson vd., 2006) Ar-Ge girdileri, risk sermayesi, insan kaynakları, bilim ve teknoloji çalışanları ve teknoloji yoğunluğu, bilgi-teknoloji altyapısı ve yaşam kalitesi, üniversitelerin yenilikçiliği (Henderson, 1986) gibi çok çeşitli göstergeler kullanılmaktadır.

Türkiye için hazırlanan endekslerde ağırlıklı resmi kurumlara ait veri tabanlarından derlenen verilerin kullanıldığı görülmektedir (Dinçer vd., 1996; Göçer, 2002; Dinçer vd., 2003; Göçer ve Çıracı, 2003; Albayrak ve Erkut, 2006; Alkin vd., 2007; Kara, 2008).

Değişkenlerin belirlenmesinde dikkate alınması gereken konular verilerin tüm illeri kapsamı, ilerleyen yıllarda karşılaştırma yapabilmek için endeksin yeniden hesaplanmasını sağlayacak şekilde sürekliliği olan verilerin seçilmesi ve birbirinin yerine kullanılacak göstergelerin birlikte kullanımından mümkün olduğunca ka-

çınılması olarak sıralanabilir (Albayrak ve Erkut, 2006).

Ele alınan örnekler kullanılan yöntem açısından da incelenmiştir. En yaygın kullanılan yöntemin Temel Bileşen Analizi olduğu görülmektedir. Özellikle çok sayıda gösterge ile oluşturulan endekslerde Temel Bileşen Analizi ile tek bir bileşik endeks oluşturmak mümkün olmaktadır. Bunun dışında puan vb. sıralamaya dayalı endeksler de bulunmaktadır.

Yöntem

Bölgesel Rekabet Gücü Endeksi üç yöntemin birlikte kullanılmasıyla üç aşamada elde edilmektedir. Öncelikle Temel Bileşen Analiziyle illerin ve bölgelerin rekabet gücünü ifade eden faktörler belirlenmekte ve her faktör bir alt endeks olarak tanımlanmaktadır. Bu alt endekslerin bir araya gelmesiyle bölgesel rekabet gücü endeksi elde edilmektedir.

İkinci aşamada bölgesel rekabet gücü endeksi ve alt endekslerle elde edilen faktör skorları hiyerarşik kümeleme analizi ile değerlendirilmekte, illerin rekabet güçlerine göre oluşturdukları kümeler tanımlanmaktadır. Üçüncü aşama ArcGIS programı kullanılarak bu gruplara ilişkin mekânsal haritaların elde edilmesidir.

Temel bileşen analizinde kullanılan 32 değişkene ilişkin açıklamalar Tablo 1’de sunulmuştur. KMO testi 0.875 ile gerekli koşulu sağlamaktadır ve endekse dâhil edilen tüm değişkenlerin oransal değişim değerleri alt sınırın üzerindedir. Analiz sonucu elde edilen beş faktör toplam varyansın %88.8’ini açıklamaktadır (Tablo 2). Varimax rotasyonu ile elde edilen faktörlere ait döndürülmüş faktör ağırlıkları Tablo 3’de sunulmaktadır.

Döndürme işlemi sonucu faktörler elde edildikten sonra içerdikleri değişkenlere göre adlandırılmış ve her faktör bir alt endeks olarak tanımlanmıştır. Birinci faktörde ihracat, marka ve yenilik göstergeleri ile mevduat ve kredi gibi finans göstergeleri yer almaktadır. Bu nedenle bu faktör “yenilikçi çevre – ekonomi” olarak adlan-

Tablo 1. Bölgesel rekabet gücü endeksinde kullanılan değişkenler

Değişken	Açıklama	Birim	Yıl	Kaynak
GSYHKS	Satın alma gücü paritesine göre kişi başı	\$	2001	TUİK
SANIST	Sanayi istihdamının payı	%	2000	TUİK
TICIST	Ticaret istihdamının payı	%	2000	TUİK
MALIST	Mali istihdamının payı	%	2000	TUİK
ISSIZ	İşsizlik oranı	%	2000	TUİK
KATILM	İşgücüne katılım oranı	%	2000	TUİK
IHRCT	Toplam imalat sanayi ihracatı	%	2007	TUİK
ITHLT	Toplam imalat sanayi ithalatı	%	2007	TUİK
ISVRN	İşverenlerin çalışanlara oranı	%	2000	TUİK
ISYERİ	1000 kentli nüfusa düşen işyeri sayısı	adet	2007	TUİK
IMALAT	İmalat işyerlerinin ildeki, toplam işyerleri içinde payı	%	2007	TUİK
KRED	Toplam banka kredileri içindeki payı	%	2007	Bankalar Birliği
MEVD	Toplam mevduat içindeki payı	%	2007	Bankalar Birliği
UCRET	Ücretle çalışanlara yapılan yıllık ödemeler	YTL	2001	TUİK
ISSAAT	Yılda çalışılan işçi-saat toplamı	saat	2001	TUİK
SERBST	Serbest Bölge yıllık ticaret hacmi	%	2008	DTM
KNTLSM	Kent nüfusunun ilin toplam nüfusuna oranı	%	2000	TUİK
KENT	Kent nüfusu	kişi	2007	TUİK
UNVMZN	Üniversite mezunlarının oranı	%	2000	TUİK
YAYIN	Endeksli yayın sayısı	adet	2007	YOK
NITELK	İlmi teknik istihdamın ildeki toplam istihdamda payı	%	2000	TUİK
MARKA	Toplam marka başvurusu	adet	2003-2007	Patent Ens
PATNT	Toplam patent başvurusu	adet	2003-2007	Patent Ens
FMDL	Toplam faydalı model başvurusu	adet	2003-2007	Patent Ens
ENDTAS	Toplam endüstriyel tasarım başvurusu	adet	2003-2007	Patent Ens
YENIPAY	Yüksek teknolojlili girişimler içinde ilin payı	%	2007	TUİK
TRGECE	Geceleyen kişi	adet	2007	TUİK
TURYTK	Yatak kapasitesi	adet	2007	TUİK
DOKTR	10000 kişiye düşen doktor sayısı	adet	2000	TUİK
DIS	10000 kişiye düşen dış doktoru sayısı	adet	2000	TUİK
ECZN	10000 kişiye düşen eczane sayısı	adet	2000	TUİK
HSTN	10000 kişiye düşen hastane yatağı	adet	2000	TUİK

Tablo 2. Açıklanan toplam varyans

Bileşen	Başlangıç Özdeğeri			Elde Edilen Faktör Yükleri Kareler			Döndürülmüş Faktör Yükleri Kareler		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	18.022	56.318	56.318	18.022	56.318	56.318	13.213	41.289	41.289
2	4.266	13.331	69.649	4.266	13.331	69.649	5.772	18.036	59.326
3	2.883	9.010	78.658	2.883	9.010	78.658	3.616	11.301	70.627
4	1.930	6.032	84.690	1.930	6.032	84.690	2.934	9.168	79.795
5	1.307	4.083	88.774	1.307	4.083	88.774	2.873	8.978	88.774

Faktör Elde Etme Yöntemi: Temel Bileşen Analizi

dırılmıştır. “Nitelikli işgücü” olarak adlandırılan ikinci faktörde doktor, üniversite mezunu, nitelikli işgücü gibi temel hizmet istihdamı ve nitelik göstergeleri yer almaktadır. Üçüncü faktör ağırlıklı imalat sanayi göstergelerinden oluşmaktadır ve “sanayi” olarak adlandırılmıştır. Dördüncü faktör ekonomiye katılım ve işsizlik

gibi makro ekonomik etkileri gösteren değişkenlerin oluşturduğu “ekonomik aktiflik” faktörüdür. Son faktör “turizm-ticaret” faktörüdür.

Faktör analiziyle oluşan beş alt endeksin birleşimiyle bölgesel rekabet gücü endeksi elde edilmektedir.

Tablo 3. Döndürülmüş faktör ağırlıkları

Değişkenler	Döndürülmüş Faktörler (a)				
	1	2	3	4	5
IHRCT	.972				
MARKA	.968				
ITHLT	.963				
ENDTAS	.959				
FMDL	.958				
PATNT	.957				
KRED	.952				
YENIPAY	.942				
MEVD	.919				
SERBST	.907				
KENT	.907				
ISSAAT	.881				
UCRET	.865				
DOKTR		.875			
UNVMZN		.811			
NITELK		.791			
DIS		.720			
MALIST		.699			
HSTN		.685			
YAYIN		.680			
SANIST			.807		
IMALAT			.740		
GSYHKS			.641		
ECZN			.550		
ISVRN			.545		
KATILM				-.873	
ISYERI				-.815	
KNTLSM				.734	
ISSIZ				.710	
TURYTK					.955
TRGECE					.941
TICIST					.542

a 7 adımda elde edilmiştir.

Endeks sonuçlarının illere ve bölgelere göre değerlendirilmesi

Endeks sonuçlarına göre illerin ve bölgelerin oluşturduğu kümelerin belirlenmesi için hiyerarşik kümeleme analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre elde edilen kümelere düşen il sayıları Tablo 4’te verilmiştir. Rekabet endeksi sonuçlarına göre iller beş küme oluşturmaktadır. Bu sonuçlar kullanılarak Arc-GIS programıyla Şekil 1’deki harita elde edilmiştir.

Rekabet endeksinde ilk kümede yer alan İstanbul Türkiye’nin en rekabetçi kenti durumundadır. İstanbul yenilikçi çevre ve sanayi bileşenlerinde birinci, turizm-ticaret, nitelikli işgücü ve ekonomik aktiflik bileşeninde ikinci sırada yer alarak toplam bölgesel rekabet gücü endeksinde ilk sıraya yerleşmiştir. Bu durum İstanbul’da rekabet gücünün sanayi ve yenilikçi ekonomik çevreye bağlı olduğunu göstermektedir. Ancak işgücü kalitesi, turizm ve ekonomik aktiflik de en az sanayi kadar önemlidir.

İkinci kümeyi oluşturan iller Ankara, Antalya ve İzmir’dir. Ankara ve İzmir nüfus ve ekonomideki payları bakımından İstanbul’u takip eden iki metropoliten kent olarak, Antalya ise turizmdeki payı açısından rekabet gücü elde eden kentlerdir. Diğer endekslerdeki sıralamalar açısından Ankara nitelikli işgücü endeksinde birinci, yenilikçi ekonomik çevre endeksinde ikinci, turizm-ticaret endeksinde dördüncü, sanayi endeksinde beşinci ve ekonomik aktiflik endeksinde altıncı sıradadır. Bu sonuçlarla Ankara’nın rekabet gücünün nitelikli işgücü ve buna bağlı olarak hizmetlerde yoğunlaştığı, bunu destekleyen alanların yenilikçi ekonomik çevre ve turizm ile sanayi olduğu görülmektedir. İzmir de benzer şekilde sanayi endeksinde ikinci, yenilikçi ekonomik çevre ve nitelikli işgücü endeksinde üçüncü, turizm-ticaret ve ekonomik aktiflik endeksinde dördüncü sıradadır. İzmir’de tüm rekabet bileşenlerinin birbirlerine yakın düzeyde önemli olduğu görülmektedir. Antalya ili ise İzmir ve Ankara’dan farklı olarak turizm-ticaret endeksindeki birinci sıradaki konumu ile toplam bölgesel rekabet gücü endeksinde ikinci grupta yer almıştır.

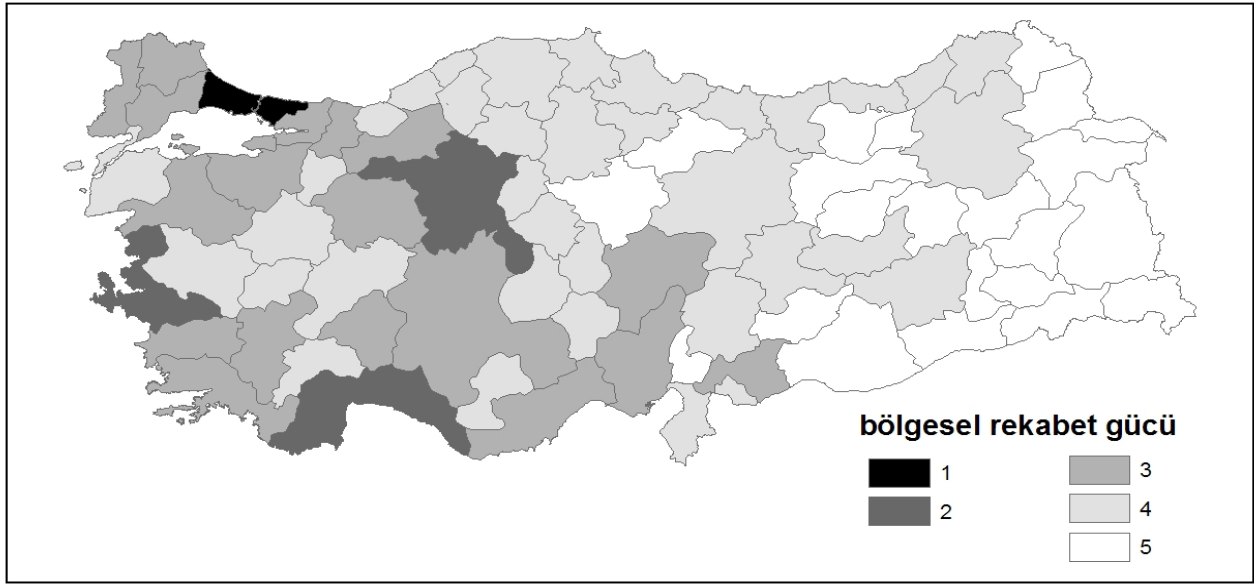
İlin ekonomik aktiflik, nitelikli işgücü ve yenilikçi ekonomik çevre endekslerindeki konumunun ilin sanayi endeksindeki konumuyla karşılaştırıldığında görece olarak daha yüksek olduğu görülmektedir.

Üçüncü kümeyi oluşturan iller turizm endeksinde üst sıralarda yer alan Muğla, Aydın ve Balıkesir; sanayi endeksinde üst sıralarda yer alan Bursa, Kocaeli, Adana, Denizli, Gaziantep, Kayseri, Bolu, Tekirdağ, Eskişehir, Kırklareli,

Tablo 4. Endeks gruplarına düşen il sayısı

	1.Grup	2.Grup	3.Grup	4.Grup	5.Grup	6.Grup	7.Grup
Bölgesel Rekabet Gücü	1	3	19	36	22	-	-
Yenilikçi Ekonomik Çevre*	1	3 (3)	77 (1)	- (17)	- (59)	-	-
Nitelikli İşgücü	2	2	22	35	20	-	-
Sanayi	1	13	10	22	26	9	-
Ekonomik Aktiflik	1	3	13	14	28	20	2
Turizm-Ticaret	1	2	6	24	48	-	-

* İlk sıradaki İstanbul çıkarılarak analiz tekrarlanmış, ikinci analizle elde edilen sonuçlar parantez içinde verilmiştir

Şekil 1. Bölgesel rekabet gücü endeksine göre illerin mekânsal dağılımı

Sakarya, Konya; nitelikli işgücü endeksinde üst sıralarda bulunan Edirne, Yalova, Isparta ile yenilikçi ekonomik çevre endeksinde üst sıralarda yer alan Mersin'dir. Endekste Dördüncü kümeyi oluşturan iller coğrafi olarak İstanbul dışında tüm Düzey 1 bölgelerine dağılmış durumdadır. Diğer iller de bir araya gelerek son kümeyi oluşturmaktadır. Bu illerin büyük ağırlıkla doğu bölgelerinde toplandığı ve tüm endekslerde büyük ölçüde en alt gruplarda yer aldıkları görülmektedir. Düzey II bölgelerine göre değerlendirme yapıldığında bölgelerin de 5 rekabet düzeyi oluşturduğu görülmektedir (Tablo 5).

İller arasındaki sıralamada olduğu gibi bölgeler arasındaki sıralamada da İstanbul ilk sırada yer

almaktadır. İstanbul'un tek başına oluşturduğu bu düzey "lider rekabetçi bölge" olarak adlandırılmıştır.

İstanbul, bugünkü yapısıyla bir sanayi kenti olduğu kadar yenilikçiliğin de merkezi durumdadır. İstanbul için geliştirilecek rekabet odaklı plan ve politikalarda kentin bu potansiyelinin özellikle vurgulanması gerekmektedir.

İstanbul'u izleyen ikinci düzeyde Ankara, İzmir ve Antalya Düzey II alt bölgeleri bulunmaktadır. "Rekabetçi bölgeler" olarak adlandırılan bu bölgelerin potansiyellerinin değerlendirilerek küresel sisteme eklemlenen yeni merkezler olarak planlanması gerektiği görülmektedir. Henüz İstanbul'la yarışabilir bir ekonomiye sahip

Tablo 5. Düzey II bölgelerine göre rekabet grupları ve illerin dağılımı

Düzey II Bölgeleri	Rekabet Kümelerine Göre İller				
	1.Küme	2.Küme	3.Küme	4.Küme	5.Küme
İstanbul	İstanbul				
Ankara		Ankara			
İzmir		İzmir			
Antalya		Antalya	Isparta	Burdur	
Tekirdağ			Tekirdağ – Edirne – Kırklareli		
Aydın			Muğla – Denizli – Ay- dın		
Adana			Adana – Mersin		
Balıkesir			Balıkesir	Çanakkale	
Bursa			Bursa- Eskişehir	Bilecik	
Kocaeli			Kocaeli – Yalova – Bolu – Sakarya	Düzce	
Konya			Konya	Karaman	
Kayseri			Kayseri*	Sivas	Yozgat
Gaziantep			Gaziantep	Kilis	Adıyaman
Manisa				Manisa – Uşak – Afyon – Kütahya	
Kırıkkale				Kırıkkale – Kırşehir – Nevşehir – Niğde – Ak- saray	
Zonguldak				Zonguldak – Bartın – Karabük	
Kastamonu				Kastamonu – Sinop – Çankırı	
Hatay				Hatay – K.Maraş	Osmaniye
Samsun				Samsun – Çorum Amasya	Tokat
Trabzon				Trabzon – Giresun – Rize – Ordu – Artvin	Gümüşhane
Malatya				Malatya – Elazığ	Bingöl – Tunceli
Şanlıurfa				Diyarbakır	Şanlıurfa
Erzurum				Erzurum	Erzincan – Bayburt
Mardin					Mardin – Batman – Şır- nak – Siirt
Ağrı					Ağrı – Iğdır – Kars – Ardahan
Van					Van – Hakkâri – Muş – Bitlis

olmayan bu merkezlerin İstanbul’u bütünleyecek biçimde geliştirilmesi yararlı olacaktır. Özellikle Ankara’nın ileri teknoloji ve yenilik alanında sahip olduğu güçlü yapısı ve nitelikli işgücü varlığı, İzmir’in sanayi altyapısı ve uluslar arası erişebilirliği yüksek konumu, Antal-

ya’nın bir turizm markası olarak sahip olduğu çekicilik ve turizm alternatifleri üzerinde durulması gereken konulardır.

Üçüncü düzeyde yer alan bölgeler “gelişme odaklı bölgeler” olarak adlandırılmıştır. Bu böl-

gelerde yer alan illerde yerel ekonomi ve yaşam kalitesi ilk iki düzeydeki iller kadar gelişmiş olmamasına rağmen bir ya da birkaç sektörün gelişme dinamiğine sahip olduğu görülmektedir. Bu sektörleri bütünleyecek sektörlerin ve kümeleme potansiyellerinin öncelikle ele alınması gerekmektedir. Kayseri ve Gaziantep bölgelerinde bölgesel rekabet gücünün bir ilde toplandığı, bölgedeki diğer illerin daha alt düzeyde yer aldığı görülmektedir. Tekirdağ, Muğla ve Adana bölgelerinde ise tüm iller aynı düzeyde yer almaktadır. Ancak bu bölgelerde de illerin rekabet gücü elde etme motivasyonlarının farklılık gösterdiği göz ardı edilmemelidir. Bu düzeydeki diğer bölgeler Balıkesir, Bursa, Kocaeli ve Konya'dır.

“Gelişmeye dirençli bölgeler” dördüncü düzeyi oluşturmaktadır. Bu bölgeler içindeki bazı iller geçmiş dönemlerde önemli yönetim ya da sanayi merkezi olmalarına rağmen zamanla gerileyerek bu özelliklerini kaybetmişlerdir. Bu bölgelerin aynı zamanda gelişmiş illere göç veren iller olması, göçün içinde gelişmiş insan kaynaklarının büyüklüğü, bu kentlerdeki işgücünün niteliğini ve kentlerin kültürel-sosyal yapılarını da olumsuz etkilemiştir. Ayrıca kentsel altyapı problemleri de erişebilirliği kısıtlı bu bölgelerin yatırım çekmesi açısından engelleyici olmaktadır. Bu gerilemenin ya da gelişmemenin nedenlerinin araştırılması gereken bu bölgeler arasında Manisa, Kırıkkale, Zonguldak, Kastamonu, Hatay, Samsun, Trabzon, Malatya, Şanlıurfa ve Erzurum Düzey II alt bölgeleri bulunmaktadır.

Son düzey “gerileyen bölgeler” olarak adlandırılmıştır. Mardin, Ağrı ve Van Düzey II alt bölgelerinin oluşturduğu bu düzeyde temel sorun rekabet gücünün ötesinde temel yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve yoksulluğun etkilerinin nasıl giderileceği olmaktadır.

Sonuçlar

Bu çalışmada geliştirilen Bölgesel Rekabet Gücü Endeksiyle Türkiye'deki bölgelerin rekabet güçleri incelenmiştir. Bu çalışma ile sağlanan temel fayda kentsel ve bölgesel planlama çalışmalarını için bölgelere sunduğu öncelik çerçevesidir. Bugün kentler ve bölgeler için hazırlanan

planlarda “daha fazla bölgesel rekabet gücü elde etme” hedefi vurgulanmaktadır. Bu hedefe ulaşmak için doğru stratejilerin belirlenebilmesi ancak mevcut rekabet gücünün kaynaklarının doğru analiz edilmesiyle mümkündür. Çünkü her kent ve bölge için geçerli olacak tek bir rekabet gücü geliştirme formülü yoktur. Her kent ve bölge kendi özgün yapısını tanımalı ve o yapıya en uygun çözümü üretmelidir.

Bu çalışmada karşılaşılan başlıca problem il bazında veri sağlama güçlüğü olmuştur. Mevcut verilerin de düzenli yayınlanmaması endeksin düzenli olarak tekrarlanması hedefini tehlikeye düşürmektedir. Ancak il düzeyinde veriler toplanabildiği ölçüde bu çalışmanın tekrarlanması ve illere ve bölgelere göre meydana gelecek değişimlerin izlenmesi planlanmaktadır. Bununla birlikte bu çalışma rekabet gücü açısından bölgeleri ele alan bir çerçeve durumundadır. Türkiye'de bölgesel rekabet gücünü geliştirecek politikaların üretilebilmesi için bölgesel gelişmenin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bu amaçla gerek iller arasında, gerekse sektörler arasında çok sayıda karşılaştırmalı araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynaklar

- Albayrak, A. N., Erkut, G., (2006). *Regional Competitiveness in Turkey*, ERSA, Volos, Greece.
- Alkin, K., Bulu, M., Kaya, H., (2007). İllerarası rekabet endeksi: Türkiye'deki illerin rekabetçilik seviyelerinin göreceli olarak ölçülebilmesi için bir yaklaşım, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 11, 221-235.
- Bacci, L., (2002). The Intangible Determinants of Competitiveness and Their Measurement: the Case of Regional Analysis, PRISM Project, WP3.
- Begg, I., (1999). Cities and competitiveness, *Urban Studies*, 36, 5-6, 795-809.
- Boschma, R. ve Frenken, (2006). Why is economic geography not an evolutionary science? Towards an evolutionary economic geography, *Journal of Economic Geography*, 6, 273-302.
- Camagni, R., (2002). On the concept of territorial competitiveness: sound or misleading? *Urban Studies*, 39, 13, 2395-2411.
- Diñer vd., (1996). İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması, DPT-BGYUGM, Ankara.

- Dinçer vd., (2003). İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması, Yayın No: DPT-2671, Ankara.
- Enright, M., (2003). Regional clusters: What we know and what we should know, *Innovation Clusters and Interregional Competition* 'in içinde, Ed: Johannes Bröcker, Dirk Dohse, Rüdiger Soltwedel, Springer-Verlag, 99-129.
- Glasson, J., Chadwick, A. ve Lawton Smith, H., (2006). Defining, explaining and managing high-tech growth: The case of Oxfordshire, *European Planning Studies*, **14**, 4, 503-524.
- Göçer, K., (2002). Avrupa Birliği adaylığı sürecinde Türkiye'de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri, *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Göçer, K. ve Çıracı, H., (2003). Kentlerin sosyal ve ekonomik göstergeleri arasındaki ilişki, *İTÜ Dergisi A*, **2**, 1, 3-14.
- Henderson, (1986). Efficiency of resource usage and city size, *Journal of Urban Economy*, **19**, 47-70.
- Huggins, R., (2003). Creating a UK competitiveness index: Regional and local benchmarking, *Regional Studies*, **37**, 1, 89-96.
- Huggins, R., (2009). regional competitive intelligence: benchmarking and policy-making, *Regional Studies*, iFirst article, 1-20.
- IMD, (2002). The World Competitiveness Yearbook, International Institute for Management Development, Lousanne, Switzerland.
- Kara, M., (2008). Bölgesel rekabet edebilirlik kavramı ve bölgesel kalkınma politikalarına yansımaları, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No:DPT:2774.
- Lever, W.F., (1993). Competition within the European urban system, *Urban Studies*, **30**, 6, 935-948.
- Lever, W.F., (1999). Competitive Cities in Europe, *Urban Studies*, **36**, 5-6, 1029-1044.
- Malecki, E. J., (2004). Jockeying for position: What it means and why it matters to regional development policy when places compete, *Regional Studies*, **38**, 9, 1101-1120.
- Marquez, M., Ramajo, J., Hewings, G.J.D., (2006). Dynamic effects within a regional system: an empirical approach, *Environment and Planning A*, **38**, 711-732.
- McCann, P., (2001). *Urban and regional economics*, Oxford Univ. Pres, NewYork.
- Moulaert, F. ve Sekia, F., (2003). Territorial innovation models: A critical survey, *Regional Studies*, **37**, 3, 289-302.
- Porter, M.E., (1990). *The competitive advantage of nations*, Free Press, New York.
- Porter, M.E., (1998). On competition, Boston, MA: Harvard Business School Pres.
- Porter, M.E. vd., (2000). The global competitiveness report 2000, Oxford University. Press.
- Porter, M.E., (2003). The economic performance of regions, *Regional Studies*, **37**, 549-578.
- Romer, P.M., (1990). Endogenous technical change, *Journal of Political Economy*, **98**, 5, 71-102.
- Simmie, J., (2001). Innovation and agglomeration theory, *Innovative Cities'in içinde*, Ed:Simmie, J., Spon Press, Taylor and Francis Group, London ve NewYork.
- Simmie, J., Sennett, J., Wood, P., (2002). Innovation in Europe: A tale of networks, knowledge and trade in five cities, *Regional Studies*, **36**,1, 47-64.
- Storper, M., (1997). *The regional world: territorial development in a global economy*, New York: Guilford Pres.
- Turok, I., (2004). Cities, regions and competitiveness, *Regional Studies*, **38**, 9, 1001-1120.
- Wong, C., (1998). Determining factors for local economic development: the perception of practitioners in the north west and east regions of the UK, *Regional Studies*, **32**, 707-720.